

SZEMELVÉNYEK A MAGYARORSZÁGI RENDŐRORVOSI SZOLGÁLAT TÖRTÉNETÉBŐL

KRAJCSOVICS PÁL

A rendőrorvosi szolgálat kialakulásával és munkájával foglalkozó közlemény az elmúlt 40 évben hazánkban alig jelent meg. E tényt magyarázza a szolgálat tevékenységével kapcsolatban egyidőben kialakult titokzatosság, továbbá az, hogy a közelmúlt évtizedeiben — éppen az ismeretek hiánya miatt — bizonyos érdektelenség, sőt averzió mutatkozott e hivatással szemben.

E tartózkodás azért is indokolatlan, mert a rendőrorvosi szolgálat évtizedekig számos olyan tevékenységet foglalt magába, melyek ma az állami egészségügyi szolgálat több ágának feladatát képezik. Számos dokumentum egyértelműen bizonyítja, hogy a közegészségügyi-járványügyi, a hatósági orvosi, a mentésügyi és a nemibeteg gondozás tevékenység alapjai a magyarországi rendőrorvosi szolgálat tevékenységében, már a kezdeti időszakban fellelhetők voltak. Az igazságügyi, korábban törvénytörési orvosi és orvosszakértői tevékenység pedig természetesen mindenkor a szolgálat egyik speciális feladatát képezte. Az elmondottak ellenére a rendőrorvosi szolgálat kialakulásának nyomait korántsem egyszerű követni, bár a rendőri tevékenység már a legrégebbi időkben kialakult.

A rendőri szervezet nyomai megtalálhatók az egyiptomiaknál, a görögöknél és a rómaiaknál is [1]. A középkorban a rendőrség különösen a népesebb kereskedelmi, tengerparti városokban indult fejlődésnek. Németországban 1548 és 1578-ben adták ki az első "Rendőri Rendtartást", Franciaországban pedig I. Ferenc és Medici Katalin uralkodása alatt, melyeket Richelieu és Mazarin bővítettek ki [2]. Magyarországon a rendőrség szervezetére és tevékenységére vonatkozó, értékelhető adatok az 1800-as évekből származnak. Bár kétségtelen, hogy ez idő előtt is működtek különféle rendfenntartó szervezetek. Az 1445. április 4-én tartott országgyűlésen két főkapitányt választottak, akiknek többek között a rendfenntartás is a feladatuk volt. A középkor végén a városok belső területén már zsoldos rendőrség örködött a közbinztonság felett. E szolgálatot még nem rendőrségnek nevezték. A rendőr szó 1823-ban fordul elő legelőször Márton József német—magyar diáklexikonjában. A mai értelemben vett rendőrség szó 1833-ban Fogarasi János diák-magyar műszókönyvében fordul elő először [3]. Az első szervezett rendőri egység, az ún. „fővárosi rendőrség” felállítását az 1881. évi XXI. tc. rendelte el. Eszerint „a fővárosi rendőrség”, mint a m. kir. Belügyminisztérium alá tartozó s Budapest székesfőváros törvényhatóságától független állami szerv „az 1872. évi XXXVI. tc. alapján megalakult főváros összes bel- és külterületére” kiterjedő hatáskörrel látja el feladatát. E törvény 41. §-a említi először a rendőrség tisztii személyzete között az ún. „rendőri” orvosokat.

A rendőrorvosi tevékenység feladatköre kezdetben eléggé bizonytalan volt. Kapcsolata az igazságügyi orvostannal nem volt vitatott, a kapcsolat mélysége, a munka profilja azonban időről-időre változott. Az ezekkel kapcsolatos vitákat Henke [4] „Lehrbuch der

gerichtlichen Medizin" című munkájában a következőkben foglalta össze és zárta le: „A régiebb tanítók a XVIII. századnak, majd csak nem végéig a törvényszéki orvostudományt a rendőrségi orvostudománytól nem különböztették meg elegendően, ezért munkájukban a két tudományban bevágó tanítások minden szoros elválasztás nélkül találhatóak. Ez hihetőképp úgy történt, mivel mind a két tanítás a státushoz egy közelebb, közös viszonyban áll és ennek bizonyos céljai elérésére mind a kettőre egyaránt szükség van.

Újabb időkben azonban a fogalmak szorosabb meghatározásánál fogva a két rokon, de céljukban különböző tudomány helyesen elválasztatott. E szerint a törvényszéki orvostudomány (medicina forensis) a természettudományok és az orvostudomány elveit kétes, törvényes kérdések felvilágosítására, s elhatározására alkalmazni tanítja.

Az orvosi rendőrségtudomány (politia medica) ellenben az orvosi elveket a köz egészség-ápolást illető törvényekre fordítja."

E tanok alapján Grósz Lajos [5] 1863-ban a rendőrorvosi szolgálat feladatait a következőkben határozta meg: „Az orvosrendőrség tehát rendszeres tartalma mind azon rendszabályoknak, melyek orvosi és természettani elveken alapulva az egyeseknek úgy a társadalomnak egészségét a káros behatásoktól megóvják és elővigyázólag megőrzik. Az orvosrendőrség három fő irányban működik:

- 1) Mint az egészségnek nyilvános megőrzője.
- 2) Mint nyilvános betegápoló.
- 3) Mint az orvosi rendnek szervezője és fenntartója."

E tevékenység — a későbbiekben leírtak szerint — a közegészségügyi, gyógyító, gyógyszerügyi, hatósági-orvosi, tudományos és gyakorlati orvosképzési munkát foglalta magába.

Magyarországon a rendőrorvosok teendőit először az 1885-ben megjelent miniszteri biztosi rendeletek szabályozták oly módon, hogy az egyik a „fővárosi államrendőrség főorvosának hivatalos ügyköré"-t írja le [6], míg a másik „utasítás a kerületi rendőrorvosok számára" [7].

Az 1876. évi XIV. tc. 141.§-a Budapesten a fővárosi rendőrség, a törvényhatósági joggal felruházott városokban a kapitánysági közegek, rendezett tanácsi városokban pedig a rendőrkapitányság teendői közé sorolta a: „köztiisztaság, a hűszemle, az áruba bocsátott tápszerek és italok, a közhasználatra szánt ivóvíz tisztaságának és ártalmatlanságának, továbbá a kutak, medencék, víztartók és vízvezetékek kellő fenntartása, s elrontásának megakadályozása, úgyszintén a halottkémllet és általában a helyi közegészségügyi teendők feletti őrködést". Ide tartozott továbbá az „élet- vagy testi biztonságot és egészséget veszélyeztető eseteknél, különösen hirtelen életveszélyeknél" való rögtöni eljárás is [8]. E törvény szellemében határozza meg a kerületi rendőrorvosok feladatait a számukra kiadott utasítás. Ennek megfelelően a kerületi rendőrorvos: „1) Eszközli a rendőrségnél letartóztatott egyének orvosi megvizsgálását, s a toloncházban levő betegek gyógykezelését. 2) A toloncházat és a rendőri fogdahelyiségeket egészségügyi tekintetből megvizsgálja. 3) Gyógykezeli a beteg rendőröket. 4) A rendőri boncolatoknál, valamint 5) Büntettek, vétségek, kihágások és öngyilkossági esetek alkalmával mint szakértő közreműködik. 6) Eszközli a prostitúció reglementálásával kapcsolatos vizsgálatokat. 7) Sebesüléseknél és baleseteknél sürgős orvosi segélyt nyújt. 8) Hivatalos felszólításra látleleteket és orvosi bizonyítványokat állít ki, valamint elmeállapotról nyilatkozik. 9) Végzi a 70459/1882. számú belügyminiszteri rendelet értelmében az 1876. évi XIV. tc. idézett 141.§-ában foglalt teendőket. 10) Ellenőrzi a kerületében levő oly iparvállalatokat, ahol a munkások testi épsége és élete veszélyben lehet, s meggyőződik arról, hogy az elsősegélynyújtáshoz szükséges eszközök és szerek elegendő mennyiségben és jó karban készletben vannak-e. 11) Felügyel

a főváros által az 1876. évi XIV. tc. 41. §-ának a) pontja értelmében felállítandó mentő-intézetekre”.

A rendőrfőorvos ügyköre a rendőrfőorvosi hivatal vezetésén túl a kerületi rendőrorvosok felsorolt teendőinek ellenőrzésére terjed ki.

E feladatok megkövetelése mellett természetesnek tűnik, hogy az 1883. évi I. tc., az ún. minősítési törvény 9. §-ában felhatalmazza a belügyminisztert arra, hogy a „rendőrségi orvosokra nézve ezek különleges teendőikre vonatkozólag a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértve egy külön tisztiorvosi vizsgálatot rendezhessen be, s kötelezőleg ki-mondhassa, hogy egy meghatározandó időtől kezdve csak azon orvos legyen a rendőrségnél alkalmazható, ki azon gyakorlati vizsgát sikerrel letette”.

A rendőrorvosi tevékenység körét jól mutatják az 1883—87. évi időszak összesített adatai. Ezek szerint összesen 46 843 esetben történt ún. egészségrendőri vizsgálat az alábbi megoszlás szerint: 2018 piac, 1394 kávéház, 1650 kávémérés, 984 vendéglő, 1470 kocsmá, 2049 pálinkamérés, 8822 mészárszék, 12 849 hentes, 2149 halárus üzlet, 3041 fűszerkereskedés, szatócs és sajtosbolt, 574 pékműhely, 160 cukrászda, 242 mézeskalácsüzlet, 3745 tej, 1257 pacal, 704 gyümölcsáruda, 798 kifőző, 992 baromfi és vadkereskedés, 66 vágóhíd, 235 gyár, 29 utca és tér, 131 lakás, 8 indóház, 66 sertésszállás, és 1410 kocsiállomás vizsgálata történt. Ezen túl 7606 látteleletet készítettek, 131 777 letartóztatott vizsgálatot és 2945 rendőrorvosi boncolást végeztek [9].

Figyelembe véve, hogy 1885 táján Budapest lakossága a külterületek nélkül 430 405 fő volt, a közölt számokból igen aktív rendőrorvosi tevékenységre lehet következtetni.

A rendőrorvosi szolgálat feladatköre — a polgári egészségügyi szolgálat fejlődésének függvényében — időről-időre módosult. Így 1887. május 10-én a Budapesti Önkéntes Mentőegyesület megalakulásával a rendőrorvosok mentőorvosi tevékenysége megszűnt, illetve csak a rendőrségi épületekre korlátozódott.

Az 1893. évi Budapest székesfőváros kerületi eljárásairól szóló XXXIII. tc. a fentebb felsorolt teendők nagy részét kivonta a rendőrorvosok hatásköréből. E feladatok egy részét az akkor létesített tisztiorvosi hálózat, más részét pedig a kerületi eljárások vették át. E törvény életbelépésétől számítható a rendőrorvosi szolgálat mai formájának a kialakulása.

Az 1919. évi 5047. ME. számú rendelet a m. kir. Államrendőrség hatáskörét az egész országra kiterjesztette. A törvény nem gondoskodott azonban a rendőrorvosi állásoknak állami állásokká való átszervezéséről. Ennek következtében állami rendőrorvosok csak a budapesti főkapitányság területén dolgoztak. A Belügy-, a Munkaügyi és Népjóléti minisztériumok közös rendelkezései értelmében a vidéki rendőr főkapitányságok hatáskörébe tartozó közegészségügyi teendőket az illetékes városi tisztiorvosok látják el megbízott orvosi minőségben [10].

A későbbiekben a 600/1931. ME. számú — státuszrendezési — rendelet a rendőrorvosok számát 36-ban állapította meg, s állami rendszerű fizetési osztályba sorolta őket.

A belügyminiszter a 107 002/1928. VI. számú rendeletével a rendőrorvosi gyakorlat feltételeit úgy módosította, hogy ahhoz „a törvényszéki orvosi képzés és a bőr- és nemibetegség kór- és gyógytanában szerzett különleges képzettség kimutatását” követezte meg. A rendeletre hivatkozva Bíró [8] külföldi tanulmányútjai tapasztalatai alapján megállapítja, hogy: „a rendőrorvosoktól megkívánt képzés sehol sem olyan magasfokú és annyira a rendőrorvosi teendőkkel összhangban álló, mint Magyarországon”. Ez természetes is, hiszen a rendőrség orvosi szolgálatának mindenkor egyik speciális és alapvető feladata a bűnüldözési munka orvosszakértői támogatása volt és maradt is.

E munkában alapvető tevékenység volt a hatósági boncolások elvégzése, illetve a

rendkívüli halálesetekkel kapcsolatos tevékenység. Az 1887. évi XIV. tc. III. §-a, továbbá az ugyancsak ez évben kiadott 78879. II. számú belügyminiszteri rendelet mellékletének 1—36. §-ai összefoglalják a rendkívüli halálesetekkel és a rendőri boncolásokkal kapcsolatos tennivalók részleteit. Eszerint az illetékes rendőrhatalóság felszólítására a rendőrorvos egy intézkedő tisztviselő társaságában kiszáll a haláleset helyszínére, a halál beálltának, a halál okának és az elhalálozás körülményeinek hatósági megállapítása céljából.

Rendőri hullaszemlék foganatosítására a következő esetekben került sor:

1. Előzetes megbetegedés nélkül hirtelen elhaltaknál.
2. Baleset folytán elhaltaknál.
3. Öngyilkosságok. —
4. Gyilkosságok.
5. Talált hullák.
6. Magzati hullák feltalálása esetén. Ez esetben ún. „rendőri boncolat” történt.

A rendőri boncoláshoz két orvos közreműködése volt szükséges. Budapest belterületén ezen boncolásokat — mint tiszteletdíjas rendőrboncnok — a törvényszéki orvostan rendes tanára vagy helyettese és a kirendelt rendőrorvos együttesen végezte. A külterületeken a törvényszéki orvostani intézet adjunktusa az illetékes kerületi rendőrorvossal együtt végezte a boncolásokat. Ez a gyakorlat megnyugtatóan biztosította a rendkívüli halálesetek tudományos szintű feldolgozását.

Az 1900-as évek elején nagymértékben elterjedt prostitúció magyarországi rendőrorvosi ellenőrzését Európa legkorszerűbb rendszerének tartották [11]. Flexner [12] 1913-ban a Szent István Közkórház prostituált osztályáról azt írja, hogy a legkülönb mindazok között, melyeket európai útjai során látott.

Méltán büszkék lehetünk arra is, hogy ez időben a bűnügyi szempontból nagyfontosságú rendőri halottszemléket hazánkban kívül csak Ausztriában és Csehországban végezték. A rendőrségi boncolás pedig külföldön ismeretlen fogalom volt. A rendőrség boncolást nem rendelhetett el, s e célból vagy az ügyvétséget, vagy a városi egészségügyi hatóságot kellett megkeresnie, az ún. „orvos-rendőri boncolat” megejtése céljából.

Nemzetközi viszonylatban ugyancsak az élen jártunk más hatósági orvosi feladatok megoldásában is. Így pl. már 1910-ben az 57 000. számú belügyminiszteri rendelet előírja a gépjárművezetők orvosi alkalmasságának elbírálását, amikor olyan fejlett országokban, mint Franciaországban, az Amerikai Egyesült Államokban vagy Belgiumban e kérdés megvitatására csak 10—15 évvel később került sor. A 250/1929. BM. rendelet pedig a világon először írta elő a gépjárművezetők részére a periodikus orvosi vizsgálati kötelezettséget.

A történeti hűséghez hozzátartozik azonban, hogy Budapest területén kívül a rendőrorvosi munka korántsem volt ilyen szervezett és magas színvonalú. Vidéken, ahol ez időben szervezett rendőrorvosi hálózat nem volt, a rendőrorvosi tevékenység jelentős részét, így a hatósági boncolásokat is a polgári egészségügyi szolgálat orvosai végezték. A 900/1936. BM rendelet 23. §-ának 3. bekezdése értelmében a törvényhatóság első tisztviselője minden naptári év elején kijelöli azt a tisztiorvost, aki az orvos-rendőri hullaboncolásokat végzi. E rendelet 24. § (1) bekezdés *g*/ pontja értelmében a városi, községi, és körorvos az orvos-rendőri, valamint a törvényszéki orvosi boncolásoknál közreműködni köteles.

A polgári egészségügyi szolgálat orvosainak tevékenységét nagymértékben nehezítette — mint arra Atzél [13] is rámutatott —, hogy a törvény nem határozta meg közelebbről az orvos-rendőri szolgálat fogalmát.

A budapesti főkapitányság területén kívül eső rendőrorvosi szolgálat ellátásáról a 12736/1922. NMM. számú rendelet, hivatkozva az 1876. évi XIV. tc. 162. és az 1908. évi 38. tc. 9. §-ára, mely a községi és körvosznak kötelességévé teszi az orvos-rendőri szolgálat díjtalan, az orvos törvényszéki boncolásoknak pedig meghatározott díj mellett való végzését, többek között a következőket állapítja meg: „*A hatósági orvosok sok esetben, különösen ott, ahol az államrendőrség tényleg meg van szervezve, a volt városi rendőrségek hatáskörébe utalt teendőkkel kapcsolatos orvos-rendőri szolgálatot, vagy egyáltalán nem látják el, vagy ezeknek a kérdéseknek az elintézésénél nem működnek közre azzal az odaadással, melyet az egészségügyi szolgálat ellátása érdekében az idézett törvényszakaszok alapján a hatósági orvosoktól jogosan meg lehet kívánni*”.

A felmerült problémák ellenére a fentebb kialakult szervezet funkcionált a felszabadulásig, bár már a felszabadulást megelőző években világossá vált, hogy az ismertett rendszer egyre kevésbé képes a vele szemben támasztott követelményeknek megfelelni.

A felszabadulás után a 10060/1946. ME. számú rendelet, a 777/1942. BM. számú rendeletre támaszkodva, szabályozta a rendőrorvosi szolgálat feladatát. E szabályozás alapján is nyilvánvalóvá vált, hogy a rendőrorvosi tevékenység igen szerteágazó, teljes embert kívánó feladatkört jelent. Ezen felismerések jegyében kezdődött meg a rendőrorvosi szolgálat újraszervezése és mai formájának a kialakítása.

IRODALOM

1. Buisson, H.: *La police, son Histoire nouvelle*. Paris 1958.
2. Pichler, N.: *Nézetek a rendőrségről általában*. Bp. 1876.
3. Tisza M.: *Magyarország rendőrségének története* Igló, 1913.
4. Henke, A.: *Lehrbuch der gerichtlichen Medizin*. Pest, 1843.
5. Grosz, L.: *Orvosi rendőrség*. Pest, 1863.
6. „A fővárosi államrendőrség főorvosának hivatalos ügyköre.” 41/1885. min. bizt. számú rendelet.
7. „Utasítás a kerületi rendőrorvosok számára.” 341/1885. min. bizt. számú rendelet.
8. Biró, B.: *A rendőrorvosi szolgálatra vonatkozó törvények és rendeletek gyűjteménye*. Bp. 1931.
9. *A fővárosi m. kir. államrendőrség főorvosi hivatalának jelentése az 1883—1887. évről*. Bp. 1889.
10. Rózsa, I.: *A rendőrorvos teendői*. Fáy. A. és mtsai.: *A hatósági orvos*. Bp. 1926. 161.
11. Biró, B.: *A prostitúció*. Bp. 1933.
12. Flexner, A.: *Prostitution in Europa*. 1913.
13. Atzél, E.: *A magyar egészségügyi közigazgatás kézikönyve*. Bp. 1938.

Zusammenfassung

Der Verfasser schildert aufgrund der Rechtsregeln und literarischen Angaben die Herausbildung des polizeiarztlichen Dienstes. Das angeführte Material beweist, daß in Ungarn der Begriff „polizeilicher Arzt“ 1881 zum erstenmal eine Erwähnung fand.

Besprochen wird die Herausbildung des Aufgabenkreises des Polizeiarztes, ausgewählte Texte schildern seine charakteristischen Aufgaben der einzelnen Perioden, mit besonderer Rücksicht auf die außer ordentlichen Todesfälle. Organisatorische und Personalangelegenheiten des Dienstes bzw. ihre rechtliche Regelung wird bekanntgegeben.

P. KRAJCSOVICS, Dr. med.
BM Egészségügyi Csoportfőnökség
Budapest, P. O. B. 314, Hungary, H-1903